

УДК 343.98:343

Шевченко Юрій Анатолійович –
заступник начальника управління вну-
трішньої безпеки в місті Києві ДВБ
МВС України

Загальна характеристика корисливих злочинів, учинених організованими злочинними групами з використанням транспортних засобів

У статті розглянуто поняття корисливої злочинності, її види. Виділено сутність проблем розслідування внаслідок учинення організованими групами корисливих злочинів із використанням транспортних засобів. Зосереджено увагу на таких злочинах корисливої спрямованості як злочини проти власності. Встановлено мету та наведено ознаки використання транспортного засобу при вчиненні корисливих злочинів.

Ключові слова: транспортні засоби, корислива злочинність, злочини проти власності, організована злочинність, проблеми розслідування.

Постановка проблеми. Оскільки сьогодні ми живемо у споживацькому суспільстві, більша частина злочинів учиняється з корисливих мотивів. Корислива злочинність набула значного поширення та посіла одне з перших місць за кількістю вчинення серед інших суспільно небезпечних діянь у державі. Більшість корисливих злочинів учиняються в умовах неочевидності, а також значна частина вчиняється за участю корумпованих чиновників, посадових осіб і правоохоронних органів. У силу цього, корислива злочинність має латентний характер, не виявляється і не реєструється. Суспільна небезпека таких злочинів підвищується внаслідок зростання їх кількості, розмірів спричиненої шкоди, а також організованих форм учинення. Організована злочинність активно вживається в усі сфери людської діяльності, чим посягає на майнові інтереси громадян, зокрема на безпеку держави в цілому. Ще однією особливістю злочинів цієї категорії є використання транспортних засобів, що значно підвищує початкові кримінальні характеристики злочинного угруповання. Транспортні засоби збільшують мобільність усієї групи, скритність, вантажопідйомність, може бути як

засобом, так і знаряддям учинення злочину. Виходячи із зазначеного, корисливі злочини, вчинені організованою групою із застосуванням транспортних засобів, мають власну специфіку розслідування, тому їй потребують наукового вивчення.

Аналіз дослідження даної проблеми. Сьогодні в криміналістиці вивченням питань розслідування окремих видів злочинів займаються багато вчених, зокрема, слід назвати таких як: Р. С. Белкін, А. І. Дворкін, Н. П. Молибог, А. П. Резван, Н. А. Селіванов, М. В. Суботіна, Н. І. Клименко, В. В. Тіщенко та інші. Однак такі доробки не стосуються характеристики корисливих злочинів, учинених із використанням транспортних засобів. Здебільшого цими питаннями займаються вчені-кримінологи. Відтак, постановка цієї проблеми потребує самостійного дослідження з точки зору криміналістики.

Мета статті – розглянути поняття корисливої злочинності, її види, виділити сутність проблем розслідування внаслідок їх учинення організованими групами з використанням транспортних засобів.

Виклад основного матеріалу. Нестабільність у державі, послаблення державного й соціально-правового контролю в економічній сфері, неналежне законодавче забезпечення боротьби зі злочинами, безробіття серед населення сприяють зростанню злочинів корисливої спрямованості. Поряд з цим, сприятливі для злочинності умови виникли не лише на державному рівні, але й серед населення. Мається на увазі загострення взаємин в сім'ї, із сусідами, колегами по службі, скрутне матеріальне становище тощо.

В основі корисливої злочинності лежить таке поняття як корисливий мотив, тобто прагнення до матеріальної вигоди, – протиправного посягання на чуже чи нічийне майно на свою чи іншої особи користь, отримання майнової вигоди тощо. У результаті отримання чужих майнових цінностей злочинним шляхом, особа отримує фактичну можливість володіти, користуватися та розпоряджатися ним як своїм власним. У свою чергу, власник, на майно якого здійснюється посягання, у результаті зазнає матеріальних збитків.

Поняття корисливого мотиву включає в себе прагнення задовольнити індивідуальну життєву потребу винної або іншої особи (групи осіб) шляхом завідомо протиправного, передбаченого кримінальним законом, заволодіння чужим майном чи майновими правами, або шляхом звільнення від майнових зобов'язань і зменшення витрат. Таке визначення розкриває основні ознаки та соціальну сутність корисливих злочинів [1, с. 156].

Корисливі злочини – це завжди посягання на чуже майно, в тому числі й гроші, цінні папери та інші предмети власності. Посягання може бути пов'язане з вимогою передачі права на майно. Ці злочини ха-

рактизуються корисливою метою, тобто протиправним безоплатним вилученням або поверненням чужого майна на користь винного. Корисливе посягання вчиняється поза господарською діяльністю або без використання винним свого становища у сфері виробництва, розподілу й обігу матеріальних цінностей [2, с. 231].

На думку В. І. Литвинова, корислива злочинність – це сукупність посягань на сферу економіки кримінально караних діянь та осіб, обумовлена свідомим наміром останніх до отримання протиправної майнової вигоди (користі) [3, с. 16].

На нашу думку, під корисливими злочинами слід розуміти суспільно небезпечні діяння, передбачені кримінальним законом, в основі яких лежить корисливий мотив.

До основних видів корисливих злочинів належать такі:

- 1) злочини у сфері економічної діяльності;
- 2) злочини проти власності;
- 3) злочини проти інтересів державної влади, місцевого самоврядування;
- 4) злочини проти особи (насильницькі злочини з метою заволодіння особистим майном, посягання на життя, свободу та інші конституційні права особи).

Зазначений вище перелік можна розширити, зокрема такими злочинами: 1) проти громадської безпеки (наприклад, створення злочинної організації); 2) проти здоров'я населення (наприклад, поширення наркотичних засобів); 3) проти навколишнього природного середовища (наприклад, незаконна риболовля, вирубка лісових насаджень тощо); 4) проти порядку управління (наприклад, викрадення документів, печаток і штампів) тощо. Усі ці злочини об'єднує корисливий мотив.

Аналізуючи статистичні дані, відмітимо, що найбільшу кількість корисливих злочинів складають злочини проти власності. Так, їх питома вага в загальному обсязі зареєстрованої злочинності складала у 2011 році 64,8 %, а у 2012 році – 66,9 % [4]. Також, при проведенні кримінологічних досліджень виділяється масив корисливих злочинів, до якого належать крадіжки, грабежі, розбої, шахрайства, вимагання та вбивства з корисливих мотивів. Ці злочини становлять близько 90 % від усієї корисливої злочинності [2, с. 231].

Відповідно до Кримінального кодексу України [5, с. 982] до злочинів корисливої спрямованості відносяться дві групи злочинів проти власності, а саме: 1) викрадення, привласнення, розтрата, вимагання майна, заволодіння ним шляхом шахрайства або зловживання службовою особою своїм службовим становищем; 2) заподіяння майнової шкоди шляхом обману або зловживання довірою, привласнення особою знайденого або чужого майна, що випадково опинилося в неї, придбання або збут май-

на, завідомо здобутого злочинним шляхом. При чому злочини першої групи є більш небезпечними посяганнями на власність, оскільки полягають у вилученні чужого майна на власну користь або користь іншої особи, що завдає шкоди власникові або володільцю цього майна. Корисливий мотив при вчиненні злочинів проти власності полягає в прагненні протиправно обернути чуже чи нічийне майно на свою чи іншої особи користь або отримати майнову вигоду без обернення чужого майна на свою користь.

Вчинення розглянутих вище корисливих злочинів неможливе або значно ускладнюється без використання транспортних засобів. Залежно від мети використання під час учинення злочину, злочинці заздалегідь підшукують відповідний транспортний засіб. Наприклад, у залежності від предметів, які мають перевозитися, здійснюється підбір транспортного засобу так, щоб він відповідав усім необхідним технічним характеристикам; або ж обирають такий, щоб вмщував сім учасників злочинної групи, які мають прибути та залишити місце вчинення злочину тощо.

Розслідуючи корисливі злочини, вже на початковому етапі, можливо виявити ознаки використання транспортного засобу, ознаки дії групи осіб тощо.

Про використання транспортного засобу при вчиненні корисливих злочинів свідчатимуть такі ознаки: 1) затримання транспортного засобу, що використовувався зі злочинною метою, безпосередньо на місці вчинення злочину; 2) наявність матеріальних слідів перебування на місці події транспортного засобу (наприклад, слідів протекторів шин, паливно-мастильних матеріалів, деталей, частин автомобіля, осколків фар, скла тощо); 3) ідеальні сліди використання при вчиненні злочину транспортного засобу; 4) специфічні пошкодження на тілі потерпілого чи перешкоди; 5) значна вага та об'єм викраденого; 6) отримання свідчень про те, що певний вантаж (аналогічний предметам посягання, засобам злочину тощо) перевозився певним транспортним засобом; 7) швидке переміщення злочинців з одного місця в інше; 8) наявність у розпорядженні злочинців (на різних правових підставах) відповідного транспортного засобу [6, с. 150]. Перелічені ознаки сформовані внаслідок характеристики типових слідів і джерел інформації.

Збір інформації про транспортний засіб для його розшуку здійснюється слідчим на протязі всього процесу розслідування, використовуючи різноманітні джерела, одним з яких є матеріальні сліди, залишені на місці події. За результатами огляду місця події, збору всієї виявленої слідової інформації, залишеної транспортним засобом, можливо отримати дані про його вид, марку, наявність неполадок тощо, а також відшукати останній та провести ідентифікаційні дослідження. Якщо на

місці події виявлено замало слідової інформації, то можливо припустити, що справжнім місцем учинення злочину був салон транспортного засобу (наприклад, убивство з корисливих мотивів). Тому після відшукання останнього слід провести ретельний огляд.

Так, під час огляду внутрішнього простору кабіни (салону чи кузова) встановлюється стан внутрішнього обладнання, наявність слідів біологічного походження, їх форма, колір, розміри, місце розташування сторонніх предметів, слідів на гумових килимах і підлозі [7, с. 280].

Встановлення транспортного засобу під час розслідування сприяє виявленню низки криміналістично значущої інформації [8, с. 401]. Наприклад, про відношення особи злочинця чи одного із групи злочинців до використовуваного транспортного засобу. Мається на увазі те, що підбір останнього здійснюється за певними критеріями, це: використання власного транспортного засобу, такого, що знаходиться в його службовому користуванні, або товариша, який попросив пригланути на деякий час, тощо. Звичайно можливе й використання викраденого транспортного засобу, без будь-яких зв'язків з його власником, однак, такі викрадення вчиняються здебільшого в одному ж регіоні що і вчинення майбутнього корисливого злочину, а це також є певна вагома інформація для розслідування.

Розслідуючи злочини даної категорії, слід встановити мету та мотив використання транспортного засобу. Так, транспортний засіб може бути використано як:

1) безпосередній засіб учинення злочину (наприклад, при навминому наїзді на пішохода з корисливих мотивів транспортний засіб слугує засобом умисних дій; коли салон автомобіля є місцем вчинення злочину тощо);

2) додатковий засіб учинення злочину.

У першому випадку все ясно, а от другий розглянемо детальніше. Так, можна виділити мету використання транспортну як додаткового засобу при вчиненні корисливих злочинів, а саме:

1) під час підготовки до вчинення, зокрема, для огляду місця вчинення, для стеження за потерпілим або місцем, де знаходяться матеріальні цінності, відпрацювання шляхів прибуття та від'їзду після вчинення злочину, переміщення набутого злочинним шляхом тощо;

2) під час учинення злочину, зокрема, для прибуття на місце та від'їзду з нього, для спостереження за місцем злочину, щоб повідомити у разі, якщо зненацька з'явиться власник або інша особа;

3) після вчинення злочину, зокрема, для приховування слідів учиненого (наприклад, вивезення трупа, знаряддя злочину), перевезення викраденого та його збут, від'їзд виконавців учиненого в домовлене місце тощо.

Як видно з наведеного, транспортних засіб може використовуватися постійно – на протязі підготовки, вчинення та приховування злочину, а також лише в окремих випадках (лише для підготовки, лише при вчиненні злочину, лише після його вчинення). Залежно від цього буде визначатися причетність особи водія до вчиненого, його обізнаність про злочинні наміри, зв'язок з іншими учасниками злочинної групи тощо.

Важливе значення для розслідування мають дані про особу злочинця. Як ми вказували вище, таку інформацію можливо отримати за результатами вивчення віднайденого транспортного засобу, а також за слідами на місці події.

Більшість корисливих злочинів учиняються групою осіб або організованою групою з чітко розподіленими ролями. Одноосібно вчиняються лише дрібні злочини, наприклад, крадіжки. Серед усіх учасників групи особливе значення має водій транспортного засобу. Він може входити до угруповання, а може бути втягнений у неї в процесі підготовки до вчинення, наприклад, для того щоб перевезти певні речі, доставити виконавців злочину на бажане місце, перевезти учасників групи після вчинення злочину тощо. У такому разі водій може навіть і не здогадуватися про злочинні наміри певних осіб – йому запропонували значну суму за декілька годин роботи на власному транспортному засобі. Такі дії вчиняються для того, щоб був відсутній зв'язок злочинної групи та водія, цим ввести слідство в оману на певний час. Поки слідчий встановить транспортний засіб, відшукає власника та водія, злочинці за цей час встигнуть заховати можливі сліди їх причетності до вчиненого.

Розслідуючи таку категорію злочинів, слід провести взаємозв'язок між злочинцями–водієм транспортного засобу–свідками. Саме свідки можуть надати важливу інформацію, що дасть змогу, насамперед, розшукати злочинців за гарячими слідами. Так, у свідка слід в'яснити усі обставини події, що він міг бачити чи чути, а також які транспортні засоби він бачив на момент учинення злочину, які прикмети осіб, що на них приїздили, прикмети водія (можливо він виходив з автомобіля та палив тощо).

Виявивши сліди пересування злочинців за допомогою транспортного засобу, організовується їх переслідування. Також, працівники міліції проводять у певній послідовності й інші розшукові дії, спрямовані на затримання злочинців у місцях їх можливої появи, проводять загороджувальні заходи, що перешкоджають виїзду злочинців із конкретного району тощо. При затриманні підозрюваних оперативним працівникам доручається, насамперед, організація та проведення збору даних, що характеризують особу затриманих, виявлення їх зв'язків, співучасників і з водієм транспортного засобу, на якому вони пересу-

валися, а також можливих протиріч, конфліктів різного характеру серед затриманих і співучасників, що залишилися на волі, перевірка їх за криміналістичними обліками на участь у раніше вчинених ними злочинах [9, с. 83, 109].

Висновки. Фактичні дані про використаний транспортний засіб дозволяють отримати інформацію про злочинців, організувати їх розшук та ідентифікувати сам транспортних засіб. Розшук транспортного засобу, що використовувався під час учинення корисливих злочинів, являє собою тактичну операцію, здійснювану слідчим, яка включає в себе комплекс слідчих і розшукових дій, результати яких у подальшому відображаються в процесуальних документах. Знання слідчим особливостей криміналістичної характеристики даної категорії злочинів (зокрема, предмету посягання, обстановки вчинення злочину, даних про використаний транспортний засіб, даних про особу водія тощо) уможливить правильно організувати розслідування та швидко встановити причетних до злочину осіб.

Список використаних джерел

1. Албул С. В. Корисливі мотиви вчинення корисливо-насильницьких злочинів: ознаки та соціальна сутність / С. В. Албул // Актуальні проблеми держави і права : зб. наук. праць. – Одеса : Юрид. літ., 2009. – Вип. 47. – С. 154–156.
2. Іванов Ю. Ф. Кримінологія : навч. посіб. / Ю. Ф. Іванов, О. М. Джу́жа. – К. : Вид. ПАЛИВОДА А. В., 2006. – 264 с.
3. Литвинов В. И. Корыстные посягательства на личную собственность и их предупреждение / В. И. Литвинов. – Мн. : Университетское, 1989. – 271 с.
4. Міністерство внутрішніх справ України : Стан та структура злочинності України (2011–2012 роки) / [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://mvs.gov.ua/mvs/control/main/uk/publish/article/717134>.
5. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України від 5 квітня 2001 року / за ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. – К. : Каннон, А. С. К., 2003. – 1104 с.
6. Криминалистическая методика расследования отдельных видов преступлений : учеб. пособ. : [в 2 ч.] / под ред. А. П. Резвана, М. В. Субботиной. – М. : ИМЦ ГУК МВД России, 2002. – Ч. 2. – 232 с.
7. Осмотр места происшествия : практ. пособ. / под ред. А. И. Дворкина. – М. : Юрист, 2001. – 336 с.
8. Криминалистика : учеб. пособ. / под ред. М. В. Салтевского. – М., 1996. – 427 с.
9. Криминалистика: тактика, организация и методика расследования преступлений : учебник / А. П. Резван, М. В. Субботина, Ю. В. Харченко. – Волгоград: ВА МВД России, 2000. – 221 с.

В статье рассмотрено понятие корыстной преступности, ее виды. Выделены проблемы расследования при совершении организованными группами корыстных преступлений с использованием транспортных средств. Внимание сосредоточено на таких преступлениях корыстной направленности как преступления против собственности. Установлена цель и приведены признаки использования транспортного средства при совершении корыстных преступлений.

The article deals with the examination of the concept of mercenary crime, its kinds. The problems of investigation during the committing by the organized groups of the mercenary crimes with the use of the transport vehicles are determined. The attention is paid to such crimes of mercenary orientation as crimes against property. A purpose is set and the signs of the use of transport vehicle during the committing of the mercenary crimes are given.

Стаття надійшла до редакції журналу 1 квітня 2013 року.